

# DE REFORMATIE

## WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 100:3

Onder redactie van **Ds K. Schilder, Dr C. Tazelaar en Prof. Dr J. Waterink.**

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; Dr Henry Beets, Grand Rapids; Dr C. Bouma, 's-Gravenhage; Dr K. Fernhout, Vreeland; Prof. Dr F. W. Grosheide, Amsterdam; Prof. Dr T. Hoekstra, Kampen; Dr G. Keizer, De Steeg; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr C. Lindeboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr J. W. Marmelstein, Amsterdam; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr A. Ringnalda, Ermelo; Dr J. C. Rullmann, Wassenaar; J. Strikwerda, Dokkum; Dr J. Thijs, Zwolle; Dr J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Franeker; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Stukken voor de Redactie zende men aan den secretaris der Redactie:

Dr C. TAZELAAR, 2e Const. Huygenstr. 77, Amsterdam.

Drukkers-Uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Goes  
Tel. No. 58 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f2.50 per halfjaar bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenland f7.50 en voor Ned-Indië f6.— per jaar.  
Advertentiën: 25 ct. p. regel. — Losse nummers f 0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: Abraham Kuyper en de theologie van het Hollandse Neocalvinisme. I. — Uit de Schrift: Atonisme? (1 Cor. 7:29-31). — Kerkelijk Leven: Van klinkers, die „er niet staan“. II. (Slot). — Geestelijke Adviezen: Onze Predikanten-Jubilea. — Pop. Wet. Schetsen: Rousseau's Emile. III. — Lit. en Kunst: Héloïse Swarth, „Kinderen“. — Muz. Kroniek: Horace Wadham Nicholl. — Perschoonw. — Boekbespreking. — Kerknieuws.

## HOOFDARTIKEL

### Abraham Kuyper en de theologie van het Hollandse Neocalvinisme.

I.

Er is reeds heel wat te doen geweest over de theologie van Dr A. Kuyper. Varig is de waardeering geweest voor zijn theologische nalatenschap, maar fel was meermalen ook de kritiek. En één van de vragen, die steeds weer aan de orde kwamen, was deze: Kan in de theologie van Dr Kuyper worden gezien een zuivere voortzetting van de oude Gereformeerde theologie? Of moet van een principiële wijziging worden gesproken, die dan ten nauwste zou samenhangen met die „behoefte“, waarvan Dr Kuyper spreekt in het Voorwoord van zijn Encyclopaedie, „om de Gereformeerde Theologie, die als zoodanig reeds sinds het midden der vorige eeuw den slaap der trage slapen, weer wakker te schudden en in rapport te brengen met het menselijk bewustzijn, gelijk zich dit aan het einde der 19e eeuw ontwikkeld heeft“?

Het antwoord op deze vragen is zeer verschillend geweest. Er zijn er meerderen geweest, die duidelijk de ingrijpende wijzigingen meenden te kunnen signaleren. We denken hier b.v. aan het bekende werk van Dr C. B. Hylkema: Oud- en Nieuw-Calvinisme (Een vergelijkende historische studie 1911), waarin de schrijver de positieve bewering nitsprak, dat er een fundamenteel verschil valt aan te wijzen tusschen Oud- en Nieuw-Calvinisme (Instituut van Calvijn en Stone-lezing van Dr Kuyper) en dat met name in natuurbeschouwing en in geschiedbeschouwing en in menscheidsbeschouwing het Neocalvinisme „de oude wereldbeschouwing volkomen, men mag wel zeggen bewonderenswaardig geniaal en consequent, met de moderne heeft verwisseld“.

Aan het Oud-Calvinisme ligt volgens Hylkema de supranaturalistische, aan het Nieuw-Calvinisme de naturalistische wereldbeschouwing ten grondslag. De kloof is onoverbrugbaar.

Een tweede voorbeeld vinden we in de beschouwingen van Prof. Dr B. D. Eerdmans over „De theologie van Dr A. Kuyper“, die op verschillende punten bij Dr Kuyper geheel andere dogmatische lijnen ontdekt dan in de oude Gereformeerde theologie, b.v. inzake voorbeschikking en wedergeboorte. „De Gereformeerde Theologie was dood en ziet, zij is weder levend geworden. Zoo schijnt het. Maar het is slechts schijn“.

We gaan op deze beschouwingen niet nader in, maar noemen ze alleen als probleemstelling van ongeveer 20 jaar geleden. We kunnen n.l. wel zeggen, dat deze probleemstelling in dien zin thans niet meer zoo actueel is<sup>1)</sup>. In den tijd na dien zijn deze beschouwingen als vanzelf meer en meer op den achtergrond gedrongen<sup>2)</sup>. Maar dat wil geenszins zeggen, dat „de theologie van Dr A. Kuyper“ of „de theologie van het Neocalvinisme“ niet nog steeds voor velen een zeer merkwaardig phenomenon is en dat niet nog telkens een zeer gevarieerde kritiek op haar wordt uitgeoefend. De quaesties, die in het debat rondom Dr Kuypers theologie gerezen zijn, zijn zeer belangrijk en al

kunnen we meermalen niet anders dan die kritiek als te zwak gefundeerd afwijzen, ze dringt ons toch telkens weer tot nader onderzoek van Dr Kuypers geschriften. Om enkele voorbeelden te noemen. Daar is het boek van H. Huisman: „Eenige grondwaarheden van den Christelijken godsdienst in overeenstemming met Gods Woord, de belijdenisschriften, Calvijn en andere onzer Geref. Vaders, en daarmee vergeleken de beschouwingen van Dr Kuyper“<sup>3)</sup>; uit later tijd de kritiek van J. J. van der Schuit in diens rectorale oratie in 1925, waarin hij ook handelde over de „Neo-calvinistische of Kuypersiaansche richting“<sup>4)</sup>; voorts de Neo-Kohlbruggiaansche kritiek op Dr A. Kuyper, uitgebracht door Böhl e.a.<sup>5)</sup>

Inzonderheid hebben echter den laatste tijd de beschouwingen van Prof. Dr Th. L. Haitjema over Dr Kuyper de aandacht getrokken en omdat hij meermalen heeft uitgesproken tot zijn kritische houding gedrongen te worden vanuit het gezichtspunt der ware Gereformeerde theologie, waarvan het Neocalvinisme zou zijn afgeweken, loont het de moeite zich op deze verschillen te bezinnen en we willen in enkele artikelen ons van deze vragen rekenschap geven.

Reeds meermalen is in „De Reformatie“ over de beschouwingen van Prof. Haitjema geschreven met name door Ds K. Schilder, o.a. over het paradoxaal karakter der waarheid, over de interpretatie van Calvijn enz. Wat de bezwaren tegen Dr Kuyper betreft, deze hangen, zooals wel vanzelf spreekt, ten nauwste samen met de beschouwingen, reeds vroeger in „De Reformatie“ besproken, maar ze hebben thans nog vaster vorm aangenomen door enkele nieuwere publicaties van Prof. Haitjema. Daar is allereerst zijn boek: „Het Woord Gods in de moderne cultuur“, waarin direct en indirect nog al wat te vinden is, dat betrekken heeft voor ons onderwerp en dan niet te vergeten de lezing van Dr Haitjema, aan de Universiteit te Bonn, gehouden op 9 April 1931, verschenen in het tijdschrift van Barth onder den titel: „Abraham Kuyper und die Theologie des holländischen Neocalvinismus“. Een bespreking van de opgeworpen vragen voert ons dan tegelijkertijd langs een interessante polemiek, aangezien nog maar kort geleden Dr W. Th. Boissevain een kritische beschouwing gaf over Dr Haitjema's nieuwste boek onder den titel: Het „Woord Gods“ in de nieuwere dogmatiek (1932).

Het zal voor de Deutsche theologen, voorzover ze de geschriften van Dr Kuyper niet kennen, momenteel wel zeer moeilijk zijn, zich van diens werk een juist beeld te vormen. Want de situatie is wel zeer gecompliceerd. Enerzijds zijn ze met Dr Kuyper eenigermate bekend gemaakt door de publicaties van Dr W. Kolffhaus, die reeds verschillende jaren geleden een levensbericht gaf. Toen Dr Kolffhaus echter onder den invloed geraakte van Barth's theologie, werd hij gedwongen zich rekenschap te geven van de verhouding van beide theologen. Als resultaat van dit onderzoek kwam hij tot de conclusie, dat er geen tegenstelling bestond tusschen Kuyper en Barth. Veelmeer is hij er van overtuigd, dat ze beide „zonen eens huizes“ zijn en dat „in de verschillende gestalten van beide mannen dezelfde Christelijke, of nauwkeuriger, Calvinistische geest openbaart“. Dr Kolffhaus heeft toen zijn vergelijking tusschen Dr

<sup>1)</sup> In dit werk wordt voornamelijk gesproken over Dr Kuypers beschouwingen over de orde des heils en de sacramenten.

<sup>2)</sup> Zie K. Schilder: „Dr A. Kuyper en het „Neo-Calvinisme“ te Apeldoorn veroordeeld?“ 1925.

<sup>3)</sup> Vgl. E. Böhl: „Zur Abwehr“, 1888. (Dit geschrift is gericht tegen de inleiding van Dr Kuypers: „De Vleeschwording des Woords“.) Dr Kuyper heeft op Böhl's bedenkingen geantwoord in zijn voorrede van: „Het Werk van den Heiligen Geest“. Kennisname van de kritiek van Böhl is daarom zoo van belang, omdat verschillende punten uit zijn kritiek ook thans weer terugkeeren o.a. in het artikel van Dr J. J. Woldendorp: „Heeft de Dordtsche Synode een nadere hervorming van noode?“ („Onder Eigen Vaandel“, Januari 1930), een artikel, dat óók tegen Dr Kuyper is gericht.

Kuyper en Dr Barth gepubliceerd in het tijdschrift van Dr Haitjema (Onder Eigen Vaandel).

En daarnaast staat nu de bespreking van Dr Haitjema zelf in het tijdschrift van Barth en de zoo juist uit Dr Kolffhaus' artikel geciteerde zin zal zeker niet door hem worden onderschreven. En zoo is het voor de Deutsche theologen wel buitengewoon moeilijk hier tot een helder inzicht te komen. Hetgeen wel zeer te betreuren valt. Te meer waar ze nu eenzijdig hooren, dat Barth zoo ongeveer hetzelfde bedoelt te zeggen als wat Dr Kuyper reeds vroeger ten onzent heeft gezegd (een stelling, die o.i. niet te handhaven is<sup>6)</sup>) en anderzijds, dat er hier in Holland een „Neo-calvinisme“ bestaat, dat op beslissende punten in strijd is met Calvijn's gedachten<sup>7)</sup>. Wanneer we in dit geding positie zouden moeten kiezen, zouden we willen zeggen, dat Dr Haitjema terecht ziet, dat er een essentieel verschil bestaat tusschen Kuyper en Barth. Dat de combinatie van Dr Kolffhaus geforceerd is, blijkt trouwens uit enkele uitspraken van Barth zelf. Destmeer is er reden om de vraag te stellen of de introductie van Dr Kuyper in Duitschland door Prof. Haitjema op juistheid kan aanspraak maken.

Voordat we zijn kritiek op Dr Kuyper nader bespreken, wijzen we op de waardeerende woorden, die we in verschillende zijner artikelen aantreffen. Dr Haitjema is overtuigd van Kuypers diepe Godsvrucht. Vele meditaties maken het hem verklaarbaar, dat Dr K. zich in zijn beste oogenblikken met Kohlbrugge geestverwant voelde<sup>8)</sup>. Maar z'n waardeering beperkt zich niet tot de eerbiedige erkenning van Kuypers vroomheid. Neen, niet alleen spreekt hij er van dat Kuyper „in zijn heerschers-ik geknakt was bij Christus' kruis“, maar hij erkent tevens „de visie van Dr Kuyper op het probleem der restauratie van een echt-Nederlandsche theologie als een uitzicht van geweldige waarheidswaarde“<sup>9)</sup>. Achter Kuypers Universiteits-stichting gloeit „het machtige ideaal van een herkerstende Europeesche cultuur“ en Kuypers pogen was „een van de meest betekenisvolle verschijnselen in Godgeleerd Nederland“ in de laatste 60 jaar Nederlandsche theologie. Hij betreurt het dan ook, dat Dr Kuypers Encyclopaedie in Duitschland zoo weinig bekend is. Want deze Hollandsche theoloog was iemand, waarmee gerekend moet worden. Aan zijn arbeid lag serieuze studie ten grondslag. „Hij doorkroop in waarheid Calvijn en de Gereformeerde patres“<sup>10)</sup>. Zoo vinden we bij Dr Haitjema meermalen zeer waardeerende woorden over dezen man met zijn „bijna phantastisch combinatie- en divatievermogen“.

Maar het blijkt, dat deze waardeering toch zeer betrekkelijk is. Ze vormt de inleiding tot een felle critiek. Want het is Haitjema's overtuiging, dat aan dezen theoloog niet de eer toekomt „van de doorbraak tot een revival der Geref. theologie in Nederland“.

Zijn Nieuw-Calvinisme is geen herleeft Gereformeerde theologie geworden. Voor Haitjema staat vast „dat daar, waar Kuyper zijn droomenland

<sup>6)</sup> Vóór de verschijning van den 2en druk van Barth's dogmatiek werd hier en daar het gerucht vernomen, dat de meeste bezwaren door den 2en druk wel zouden wegvallen. Dit was reeds a priori zeer onwaarschijnlijk, gezien Barth's laatste publicaties, maar is dan ook door de verschijning van den 2en druk gelogenstraft.

<sup>7)</sup> Het verdient o.i. aanbeveling den term „Neocalvinisme“ voor goed los te laten. Er is reeds veel verwarring door gesticht en de noodzakelijkheid van zulk een aanduiding is in het geheel niet in te zien. Meestal gaat deze aanduiding uit van de onderstelling, of dat er een principiële breuk is met Calvijn, of dat het niet in alle onderdelen volstrekt met Calvijn instemmen het Nieuw-Calvinisme maakt. Beide onderstellingen zijn onjuist. Vergelijk bovendien K. Schilder, a.w. pag. 10: „Bovendien weet ieder, dat de één onder „neocalvinistisch“ dit, en de ander onder dien naam iets anders verstaat“.

<sup>8)</sup> „Zwischen den Zeiten“, 1931, pag. 338.

<sup>9)</sup> Th. L. Haitjema: „Zestig jaren Nederlandsche Theologie“, O. E. V. 1931, pag. 28.

<sup>10)</sup> Vgl. Th. L. Haitjema: „De Gereformeerde Theologie in Nederland“, „Vox Theologica“, 1931, pag. 75.

<sup>11)</sup> Idem, pag. 75.



van een herleefde Calvinistische cultuur zocht, alleen „Utopia“ liggen kan. Ondanks alle waardeerling moet zij toch het vonnis worden geveld dat Dr Kuyper „het slachtoffer geworden is van een te vroeg gegrepen synthese-triomp“.

G. C. BERKOUWER.

## UIT DE SCHRIFT

### Akosmisme?

... opdat ook die vrouwen hebben, zouden zijn als niet hebbende;  
en die weenen, als niet weenende; en die blijde zijn, als niet blijde zijnde; en die koopen, als niet bezittende;  
en die deze wereld gebruiken, als niet misbruikende; want de gedaante dezer wereld gaat voorbij.

1 Cor. 7:29-31.

Er zijn in Japan, en in China, boeddhisten, die hun wijsheidsboeken vullen met eigenaardige paradoxen. Ze spreken van een Poort-van-niet-Poort, een Werken-van-niet-werken, een Denken-van-niet-denken. Ze spreken deze klanken elkaar niet maar na, en nog minder zijn 't modesnuffjes-van-den-dag.

Integendeel.  
Ze maken er volen ernst mee. De poort, waardoor ze in willen treden in een hooger bestaansvorm, is eigenlijk geen poort, zeggen ze; men moet eigenlijk goed begrijpen, dat het, als het erop aankomt, niet om te doen is, met moeite een smalle poort door te gaan, om ten leven in te gaan. Immers, wie zich door oefening inspanst, en zoo door de Poort van het hoogere Leven daadwerkelijk ingaat, zal daarna zien, dat Boedha reeds in hem woonde, en reeds lang vóórdien met hem één was; en dat dus de Poort eigenlijk heelemaal geen poort, de weg alleen maar een omweg was. Zoo moet men ook wel werken, alsof men nog naar een doel streefde; maar eigenlijk is de ware kunst, niet met opzet te werken, niet sportief, met techniek, met inspanning van uiterste kracht, u druk te maken, want: de rust is het ware geheim. Met het denken staat het even-zoo. De mensch begint in tegenstellingen te denken, hij stelt „God“ tegenover „mensch“, boven tegen beneden, wit tegen zwart. Goed beschouwd evenwel, zijn die tegenstellingen slechts schijn. In den grond is Boedha met den mensch één, is alles één, is het leven één groote al-eenheid. Boven-de-tegenstellingen verheven.

En deze wijsheid is geen aanwaaisel van moderne wuften, speelsche geesten. Zooveel eeuwen geleden reeds spraken de wijzen van deze werkers-niet-werkers, deze denkers-niet-denkers, bovenstaande paradoxen voor het eerst. Ze hadden er een leven lang over nagedacht.

Iemand schreef eens, nog vrij kort geleden, dat dit akosmisme was. Dit hebben-als-niet-hebben, dit bezitten-als-niet-bezitten, was een „vaarwel“ aan de wereld, aan het leven, aan de dingen van den dag.

Maar hij bracht het verwijt ertegen in, dat het niet christelijk was. Het christelijk geloof zegt de wereld niet „vaarwel“. Het moet juist in deze wereld werken voor zijn Schepper en Verlosser.

Nu treft het ons, dat de paradoxen van dit bepaalde boeddhisme, vooral als men het leest na deze kritiek van zooveel (Bauhofer), toch eigenlijk bedenkelijk veel lijken op wat Paulus eischt van de geloovigen. Is er wel verschil tusschen die boeddhistische seeten en Paulus? Ook hij spreekt van een trouwen-van-niet-trouwen, een lachen-van-niet-lachen, een weenen-van-niet-weenen, een koop-van-niet-koop, een gebruik-van-niet-opgebruik. Is dit soms ook wereld-afgewendheid? Akosmisme? Vaarwel aan het leven? Is het ook een zich losmaken van de tegenstellingen, of, beter: de veelvuldige onderscheidentheden, van dit leven, om hoog erboven uit te gaan, als een vrijgemaakte, die zweeft in de ijle lucht, waar geen onderscheiden stemmen meer doordringen; waar men alleen is, met zichzelf?

Neen, dat is het niet.

Trouwens, dat is het bij die bepaalde boeddhisten-secte óók niet, al wordt dat duizendmaal beweerd. Haar leermeesters en leerlingen willen immers wel den mensch door de geestelijke oefeningen heen brengen tot die volmaakte reinheid en rust, waarin hij zich boven al het gewriemel van in contrasten denkende en levende menschen verheven kan voelen, maar — dan moet juist die man, die van binnen rein zich voelt, naar de modder van den beganen grond terug.

En dat doet hij ook inderdaad. Er zijn er onder hen, die in een gewoon werkpakje in het slijk met anderen hurken. Alleen maar, ze zijn de Poort-van-niet-Poort doorgelopen, en kwamen dus in het oude slijk terecht, als veranderden. Zoo althans zien zij het, zoo ook bedoelen zij het. Hun

fout is geen akosmisme, maar een reeks van andere heidensche zonden.

Maar, nu wordt het voor ons, bijbellezers, niet gemakkelijker. Als we dit knappe weerleg-kunstje kwijt-raken, als we dus niet meer kunnen volhouden, dat „die“ oostersche heidenen zich van de wereld afkeerden, maar dat „onze“ Paulus als prototype van een goed calvinist „alle (slik)-terreinen opeischt“, waar ter wereld is dan wel het verschil? Of zou iemand ook dit contrast tusschen christendom en heidendom in hoogere „eenheid“ oplossen willen? Neen immers?

Neen, dat willen wij niet.

Maar het antwoord ligt in den tekst zelf.

Die boeddhist zegt: het „schema“ dezer wereld, dat is maar schijn. Ze lijkt wel ingedeeld, naar een zeker „schema“ in bepaalde tegenstellingen, oost en west, dood en leven, wit en zwart, rijk en arm, maar ze is eigenlijk een groote eenheid. De eenheid, de boven-tegengesteldheid, dat is haar schema, volgens de oogen der blinden. De oogen-niet-oogen. Maar de zienden, die weten het beter. Die zeggen: het schema dezer wereld, dat is een schemav-an-niet-sche-ma. De wereld groeit niet, en verandert niet. Groei is verbeelding, verandering is wederkeer. De cirkelgang, nog beter: de stilstand, dat is het leven. Al onze drukte is eigenlijk een heenkeeren naar het uitgangspunt: God en ik en jij zijn één.

Maar wat zegt de Schrift? Wat Paulus?

Het schema dezer wereld, neen, dat wordt niet geloofend, maar het wordt beweerd. De gedaante dezer wereld, daar spreekt Paulus over; er staat eigenlijk: het schema dezer wereld.

Het is er dus. Geenschemav-an-niet-sche-ma. Maar nu het tweede verschil. De boeddhist zegge: het schema dezer wereld, dat is maar schijn. Doch Paulus leert: het gaat voorbij.

De boeddhist zegt: alles keert terug, en daarom is elke weg omweg, en elke Poort ook niet-Poort, omdat ge er toch weer doorheen gaat. Paulus zegt: het schema dezer wereld GAAT VOORBIJ.

Met andere woorden: Er komt niets weerom.

En elke Poort is een heusche Poort, zoo serieus als de schepping van de wereld, en haar ondergang: ge gaat er maar één keer door. Het schema van deze wereld, de welten, die haar vasthouden, de werking-en-tegenwerking-van-vandaag, die zijn niet in een „eeuwigen wederkeer“ begrepen.

Want Christus leeft.

En die is heel gezond. En die is eeuwig jong. En die heeft een Bruiloft in den zin. En daar verlangt Hij naar. En daarom wil Hij wederkomen, en deze wereld radikaal veranderen. Andere wetten. Geen huwelijk meer. Een huwelijk-alleen-met-Hem. Geen vegetatie meer, huik en spijsje te niet gedaan. Geen sexueel bestaan dan meer. Geen koopen, en geen handel, en geen op-gebruiken, geen uitputten van reserves dus. Alles wordt straks anders.

En nu weet die Paulus ook, dat dat wonder elken dag gebeuren kan, zoover hij zelf voor zich de dingen zien kan. Van dien dag, waarop die andere welten intreden, weet niet één. Dus moeten zijn christenen bedenken, dat de Poort van Corinthe de Poort-van-wel-Poort is. Wat daar zich onder toert, en er door heen trekt, het mogen de ro-meinsche generaals zijn met hun fanfares, dan wel een schuw christenbruidspaatje, het gaat allemaal voorbij, voorbij, voorbij. Het gebeurt maar één keer, het kan onverwachts alles anders wezen.

En nu moet men zich daarop voorbereid houden. Trouwen, best. Maar in staat zijn, zoo in het niet-trouw-bestaan over te gaan (b.v. door de poort, de wel-poort van den dood door te moeten). Zoo ook weenen, en meteen, gedachtig aan den komenden Brudegomslach, Hem toelachen; want hij heeft daar altijd recht op, ook als hij ons de gordijnen dichtgaan. Gingen de zijne soms dicht? Zijn vensters laten al maar door de zon binnen komen. En wie lacht, die lache, maar dan als één, die zoo ineens kan overstappen in den vollen ernst: o de gezegende, sterke humorist. Kent gij er een? Zoo ja, laat hem dan maar de lijst vervolgen.

Misschien is Paulus niet al te gauw nu „onze“ Paulus, of liever: zijn wij niet al te spoedig „zijn“ vrouwen.

Maar als we maar eerst hem gelézen hebben.

Dan komen we verder.

Neen, geen akosmisme predikt hij hier.

Maar ook geen achronisme, geen a-kairisme.

De wereld, de kosmos, is een harde, bonkige, werkelijkheid. Of we ermee te doen hebben? Vlucht er niet uit, en zeg er geen liedjes-van-weg-willen tegen aan, want, waar „ter wereld“ kunt gij, mensch van spieren en van bloed, God anders dienen? Een fraaie knecht, die de werkplaats wel ontvluchten wil. Ze noemen dat overal infaam. Maar in de kerk vinden ze dat mooi: als men de wereld een „vaarwel“ tegenvibreert, oer het Gods tijd is. Neen, dan liever Paulus: geen akosmisme. Hij niet, en de boeddhist niet. Ze gaan samen met pek om, de boeddhistische geofende, en de van God met een doorn in het vleesch gewonde, Paulus.

Maar het verschil zit in het achronisme. De boeddhist kent den tijd niet, de beweging niet, het jagen niet, het doel niet. Alle keer-is-weder-keer. Doch Paulus zegt: alle gang is doorgang. Het is den mensch gezet, éénmaal te sterven, en daarna het oordeel. Wij slikken een traan weg bij dat woordje „sterven“. Ik denk, dat Paulus het eerder deed bij dat woordje „gezet“, en dat andere: „éénmaal“.

Want daar zat het eigenlijk alles op vast. Het is gezet, éénmaal te sterven, niet meer getrouwd te zijn, niet meer te lachen, weenen, koopen. En zoo is het ook gezet aan den Christus, de wereld éénmaal te oordeelen, en gezet aan de wereld, éénmaal de Poort door te gaan, de Poort-van-wel-Poort.

En daarom keeren we terug naar het slik der aarde, niet, omdat we gelooven, dat het slik van onze slopjes, en het goud van Jeruzalems straten precies hetzelfde zijn, maar omdat we van slik tot goud bevorderd worden, door Hem, door Hem alleen. Tot zoolang zoeken we in het slik naar den verloren penning, maar als degenen, die heel den schat van Abraham in den zak hebben: Izaks van weer-om-geboorte. Dat is te zeggen (want dit woord is hier gevaarlijk): van een beter, dieper, radikaler geboorte. Een geboorte uit God.

We zijn op oudejaarsavond een Poort doorgaan, zegt iemand, die er toen nog eens zoo in mocht komen. En nu is het Februari, hé ja. Maar hij is zooveel ook door de poort gegaan. Als hij de krant weglegt, is het weer alzo. De wereld gaat voorbij, voorbij, er is nergens iets dat blijft, en stand heeft. De wandelaars bewegen, en de weg beweegt ook.

Zelfs het schema van den Christus gaat voorbij. Want Hij geeft het koninkrijk aan den Vader over. En tenslotte is niet Hij de Brudegom par excellence, want de tekst: Uw Maker, God-drie-eenig, is Uw man, die tekst wordt niet van de Poort ginds weggewischt.

Maar als we door die Poort der andere wereld zijn ingegaan, dan zullen we weten, beter dan nu: God was de ééne, dien men onbeweegelijk heet. En bij Hem daarboven, daar is de tijd wel weg, en de poorten gaan er wel niet dicht, en men kan ze dus Poort-van-niet-Poort noemen, en men keert er wel eeuwig terug tot daar, van waar men kwam. En in zooverre is de Poort er ook Niet-Poort, de weg ook niet-weg, het werken ook niet-werken.

Maar ook ginds zal nog blijven de Groote Tegenstelling, zonder smart, zonder scheiding: de Maker en het maaksel, en God en mensch, en de Man, die zegt tot de bruid: gij zijt mijn vrouw.

Want het schema van dezen kosmos gaat voorbij.

Maar het schema van zijn grondwet niet. Wie kent iets schrikkelijkers, en iets vertroostenders (voor een verlost) dan: de WET? Gods grondwet?

K. S.

## KERKELUK LEVEN

Van klinkers, die „er niet staan“. (II) (Slot).

Om aan de lezers te doen zien, wat de algemeene achtergrond is van dit ééne geval, zij opgemerkt, dat het moge ons spijten of niet, het feit er nu eenmaal toe ligt, dat we den tekst van het Oude Testament alleen in medeklinkers hebben ontvangen. Het Hebreeuwsch schrijft geen klinkers; die móét men er nu eenmaal maar bij denken. Bovendien staan de letters zonder punten of komma's achter elkaar, en is het natuurlijk herhaaldelijk nog een open vraag, welke letter ergens staat. Wie wel eens oude handschriften zag, ook van den bijbel, weet dat. Gelijk in een thans geschreven brief een u en een n soms erg veel op elkaar lijken, en men slechts uit het verband kan opmaken, wat er staan wil, zoo is het nog veel erger hier.

Neem als voorbeeld deze letters: dprnsdrndr lndnvrtrknrl. Begin daar maar eens aan. Bedenk, dat in het Hebreeuwsch een letter ook verdubbeld worden kan, zoodat elke p, d, l, enz. hier ook kan beteekenen pp, dd, ll. Dat voorts sommige letters (j, w) er bij kunnen gedacht moeten worden, zonder er te staan. Dan moet ge gaan zoeken. Ge begint bij dpr. Kan zijn: dapper, de peer, dieper, de pier, enz. Ge komt er niet, haalt de volgende letter erbij: dprn. Kan zijn: de paren, de peren, de pieren, dapperen. Du Perron, enz. Ge zoekt verder, haalt de s erbij: dprns. Hoort die s nog bij dprn of is hij begin van een volgend woord? In het eerste geval heft ge weer verscheiden mogelijkheden: de architect raadt: dieper nis; de bootwerker: De „Pernis“; de huzaar: dappere Nies; een fantist: de Piremes, of: de Pair van Nias (immers: „van“ wordt niet geschreven in het hebreeuwsch, in veel gevallen moet men

maar ra  
dus ook  
S...  
gedacht  
geval h  
eens aa  
probeer  
de? De  
De prin  
drndr. l  
... In l  
breken.  
„van“  
worden  
der: dr  
landen  
landou

Ieder  
slotte d  
staan z  
trok i  
dat er  
treft) a  
het oc  
vertr  
moet il  
lees: v

En n  
het bes  
zooveel  
Maar d  
of aan  
vertr  
deskt  
een gel  
vocalis  
öndesk  
gij kon  
tekst, e  
eens ee  
is onv

Dat  
schien.  
den bi  
schrijf  
dus be  
herime  
vraag  
brenge  
schen  
komt

Als  
vreden  
bracht  
in „H  
Onze  
sche)  
doof  
gens d

Nu kan  
zwijgen  
het wi  
het He  
als tw  
inlegk  
beeren  
of zie  
kan he  
Dat b  
maand  
en ge  
hebben  
zijn?  
nieuw  
(Jabes

Een  
In l  
waren  
LAND  
van, d  
gevoel  
De ha  
er in  
„redt“  
... tot  
lijk w  
b) de  
men e  
„land“  
ééne  
wn (v  
corres  
er als  
vanke  
goede

Zoo  
Door  
Psalm  
betere  
de zi  
der p

... tot  
lijk w  
b) de  
men e  
„land“  
ééne  
wn (v  
corres  
er als  
vanke  
goede

Zoo  
Door  
Psalm  
betere  
de zi  
der p

... tot  
lijk w  
b) de  
men e  
„land“  
ééne  
wn (v  
corres  
er als  
vanke  
goede

Zoo  
Door  
Psalm  
betere  
de zi  
der p

... tot  
lijk w  
b) de  
men e  
„land“  
ééne  
wn (v  
corres  
er als  
vanke  
goede